

Motion till riksdagen
2006/07:So334

av Lars Ohly m.fl. (v)

En solidarisk och jämställd äldreomsorg

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	En solidarisk och jämställd äldreomsorg	3
4	Långsiktig satsning för ökad kvalitet	3
5	Lagen om anmälningsskyldighet	4
6	Stimulans för utbyggnad av särskilda boendeformer för äldre	5
7	Rätt till ett aktivt och socialt liv	6
8	Stärkt rättssäkerhet för äldre	7
9	Hälso- och sjukvård för äldre	8
10	Stärk möjligheten att få äldreomsorg på sitt modersmål	8

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kvaliteten i äldreomsorgen inte ska detaljregleras genom miniminivåer på ett övergripande plan.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utveckla ett nationellt styrdokument som ger en tydlig vägledning för hur äldreomsorgen ska utformas och vad äldre har rätt att kräva och förvänta sig ifrån samhället och att styrdokumentet bör vara utformat så att det kan brytas ned till konkreta mål på lokal nivå samt ha ett tydligt könsperspektiv.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att tillsynen av äldreomsorgen bör samordnas och utvecklas så att den blir ett verkkningsfullt instrument för verksamhetsutveckling.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att utreda möjligheten att göra anonyma anmälningar enligt lagen om anmälningsskyldighet på samma sätt som enligt lex Maria.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att alla vårdplaner bör innehålla en social planering och inte bara en medicinsk planering eller omvårdnadsplanering.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att genomföra en motsvarande kartläggning inom de särskilda boendeformerna om rätten till ett aktivt och meningsfullt liv för äldre som den kartläggning som genomförts i hemtjänsten, samt komma med förslag till åtgärder.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de som har hemtjänst ges möjlighet att fritt få förfoga över ett antal timmar som den äldre själv kan bestämma hur och när de ska användas.
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att kriterier bör utarbetas för vad som ska känneteckna äldreomsorg för äldre tillhörande någon av de nationella minoriteterna.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att ge Socialstyrelsen i uppdrag att upprätta en förteckning över äldreomsorg på annat modersmål än svenska så att tillgång och efterfrågan kan samordnas.

3 En solidarisk och jämställd äldreomsorg

Vi blir alla äldre. Tiden är demokratisk och gör inte åtskillnad på rik eller fattig, kvinna eller man. Men hur tiden och åldrandet påverkar oss kan skilja sig stort mellan kvinnor och män och fattiga och rika. Därför blir en av de viktigaste grundprinciperna för Vänsterpartiets äldreomsorgspolitik att utjämna dessa skillnader. Det handlar både om tillgången till äldreomsorg och hur äldreomsorgen utformas.

Under föregående mandatperiod var Vänsterpartiet med om att genomföra resursförstärkningar till kommuner och landsting i allmänhet och till äldreomsorgen genom den stora satsningen på kompetensstegen. Det är i huvudsak kommuner och landsting som har ansvar för äldreomsorgen och hälso- och sjukvården. Men staten har också ett viktigt ansvar i arbetet för att garantera en ändamålsenlig lagstiftning och likvärdighet över hela landet.

Vi kan konstatera att trots den rejäla satsning på äldreomsorgen som beslutades under förra mandatperioden kommer det att krävas ytterligare resurser för att långsiktigt garantera en god äldreomsorg. Vänsterpartiet menar att som ett minimum bör 10 miljarder tillföras äldreomsorgen som en nivåhöjning under tio år. Det kommer också att behövas ytterligare resurser för att stimulera utbyggnaden av särskilda boendeformer och utvecklingsstöd till äldreomsorg för de med annat modersmål än svenska.

Vänsterpartiet har under lång tid drivit frågor som syftar till att utveckla kvaliteten inom äldreomsorgen, stärka äldres rättssäkerhet, utveckla stödet till anhöriga och ge ökade möjligheter för personal inom äldreomsorgen att utvecklas inom yrket. Det är och har varit ett målmedvetet och långsiktigt arbete som bl.a. ledde fram till att Vänsterpartiet under förra mandatperioden kunde driva igenom viktiga kvalitetsfrågor i den nationella utvecklingsplanen för äldreomsorgen.

4 Långsiktig satsning för ökad kvalitet

Äldreomsorgen behöver inte bara ökade resurser i form av pengar. Det behövs också en fortsatt stabil utveckling av kvaliteten. Det är ett ansvar för den statliga, landstingskommunala och primärkommunala nivån att så sker. Men i den konkreta vardagen består kvaliteten av de möten som uppstår mellan personalen och omsorgstagaren. Personalen blir därför en viktig faktor för hur väl äldreomsorgen kan tillgodose äldres behov. Det kräver etisk, social och medicinsk kompetens. Den som bäst vet vad som är kvalitet är den äldre som får hjälp och stöd. Ofta kan den äldre själv av olika skäl inte uttrycka sig och sin vilja, vilket innebär att vårdpersonalen ytterligare måste skärpa sin lyhördhet och om möjligt ta närstående till hjälp.

För att bygga ut och höja kvaliteten i äldreomsorgen krävs det mer personal i framtiden. Det är viktigt att statusen i yrket höjs, liksom lönerna. Deltidjobb och osäkra timanställningar måste bort och möjligheten till kompe-

Fel! Okänt namn på

tensutveckling förbättras. För att höja statusen behöver möjligheterna till handledning och möjligheterna att vidareutvecklas i yrket förbättras. Därför är Vänsterpartiet positivt till de satsningar som gjorts med bl.a. kompetensstegen, men på längre sikt krävs ytterligare åtgärder.

Det har av den nya regeringen utlovats minimikrav för äldreomsorgen som mått på kvaliteten. Vi menar att detta innebär att vi nu kommer att få se en utarmad och torftig äldreomsorg där endast en lägsta acceptabel nivå kommer att garanteras. Vänsterpartiet har större ambitioner för äldres vård och omsorg. Kvaliteten i äldreomsorgen får inte detaljregleras på övergripande nivå eftersom det riskerar att ge minskat utrymme för att anpassa vården efter behov. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Istället bör man utveckla ett nationellt styrdokument som ger en tydlig vägledning för hur äldreomsorgen ska utformas och vad äldre har rätt att kräva och förvänta sig ifrån samhället. Styrdokumentet bör vara utformat så att det kan brytas ned till konkreta mål på lokal nivå samt ha ett tydligt köns-perspektiv. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Äldreomsorgen måste hela tiden förändras och utvecklas utifrån individens behov och samhällets utveckling, ny forskning och professionens erfarenhet.

Tillsynsarbetet är en viktig del av kvalitetsarbetet. Genom tillsyn ökar möjligheten att förebygga och snabbt upptäcka brister. Det finns i dag flera olika instanser och lagar som är tillämpliga på äldreomsorgen. Det är därför viktigt att tillsynen samordnas och utvecklas så att den blir ett verkningfullt instrument för verksamhetsutveckling. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

5 Lagen om anmälningsskyldighet

I enlighet med SOSFS 2000:5, anmälan om missförhållanden i omsorg om äldre och funktionshindrade enligt 71 § socialtjänstlagen, är vårdpersonal skyldig att anmäla allvarliga missförhållanden. Anmälan bör göras redan när det finns en grundad anledning att anta att det föreligger allvarliga missförhållanden. Detta är en mycket viktig men svår uppgift för vårdpersonalen. Den försvåras genom att rekommendationen i första hand vänder sig till den som förestår verksamheten. Försvårandet beror på att när missförhållanden av allmän karaktär föreligger är det den ansvariga för verksamheten som själv berörs av anmälan.

Vänsterpartiet har vid ett flertal tillfällen försökt vinna gehör för denna problematik som vi anser drabbar både de äldre och vårdpersonalen. Hittills har vi inte fått stöd för detta. Men vi kan nu konstatera att Socialstyrelsen bedömt att lex Maria-anmälningar borde kunna lämnas anonymt i syfte att öka anmälningsbenägenheten. Motiveringen är att det viktiga måste vara att anmälningar görs och missförhållanden åtgärdas och inte kunskap om vem som gjort anmälan. Vi anser att detta resonemang är fullt applicerbart på lagen om anmälningsskyldighet. Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att utreda

om lagen om anmälningsskyldighet ska kunna tillämpas på motsvarande sätt som lex Maria. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6 Stimulans för utbyggnad av särskilda boendeformer för äldre

Utvecklingen mot att alltfler får vård och omsorg i hemmet har gått för långt. Satsningen på att fler äldre kvinnor och män skulle kunna bo kvar längre i sin ordinarie bostad har drivits för långt av främst ekonomiska skäl. Oro och otrygghet har inte bedömts som tillräckliga skäl för att bevilja särskilt boende med följd att alltfler anhöriga fått ta över ansvaret för sina äldre närstående. För många är detta ett fritt val men inte för alla. De särskilda boendeformerna har kommit att koncentreras till de med störst vårdbehov och brist har uppstått av boende för de med mindre vårdbehov, men som i ett särskilt boende skulle kunna stärka hälsan och få tillgång till social gemenskap och förbättrad livskvalitet.

Särskilda boenden är i huvudsak ett kommunalt ansvar. Men Vänsterpartiet menar att det finns ett behov att från statlig nivå stimulera utvecklingen och utbyggnaden av särskilda boenden.

I den nationella utvecklingsplanen för äldreomsorgen så inrättas en delegation för äldres boende. Delegationen har i uppdrag att följa och analysera behoven av och utvecklingen av boende för äldre och ska lämna förslag till åtgärder som kan påverka och stimulera utvecklingen av bostäder och boende anpassade för äldres behov både inom den ordinarie bostadsmarknaden och inom särskilda boendeformer.

Delegationen ska enligt direktiven genomföra besök och lokala eller regionala seminarier för att bilda sig en uppfattning om utvecklingsbehoven. Vidare ska man i dialog med kommunerna stimulera dem till inventeringar och till att inom ramen för den kommunala bostadsservicen förmedla goda bostäder för äldre. Andra uppdrag är att särskilt identifiera hinder i regelsystemet som gör det svårare att utveckla bostäder och boende anpassade för den åldrande befolkningens behov, analysera och föreslå åtgärder för att stimulera utveckling av särskilda boendeformer för personer med omfattande omvårdnadsbehov och särskilt boende i en mellanform för personer med i första hand behov av trygghet och gemenskap, analysera och föreslå åtgärder för att stimulera utveckling av t.ex. bostäder och boendeformer och gemenskapslokaler som ett sätt att motverka ensamhet och isolering samt sprida goda exempel. Delegationen ska lämna förslag på nödvändiga författningsändringar.

Vänsterpartiet har stora förhoppningar på delegationens arbete och förutsätter att den nya regeringen tar till sig delegationens förslag.

Fel! Okänt namn

7 Rätt till ett aktivt och socialt liv

I de flesta undersökningar som gjorts av äldreomsorgen har bristen på en aktiv och social tillvaro varit genomgående. Den basala omvårdnaden är allt som en många gånger alltför snävt tilltagen personalstyrka hinner med. Vi menar att äldre kvinnor och män har rätt till ett aktivt liv i gemenskap med andra genom utvecklade vårdplaner, fler mötesplatser och terapilokaler. Det bristande utrymmet för det som ger livet mening och innehåll strider direkt mot socialtjänstlagen. Det är lika viktigt att kvinnor och män oavsett ålder får möjlighet att upprätthålla sina intressen och sociala kontakter. En sådan möjlighet och rättighet bidrar till hälsa och välbefinnande och stödjer integritet samt autonomi. Att de får hjälp med att komma ut och delta i aktiviteter och kulturliv, behålla vanor och vara aktiva utifrån de förutsättningar som varje kvinna och man har oavsett ålder. Därför bör alla vårdplaner innehålla en social planering och inte bara en medicinsk planering eller omvårdnadsplanering. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Det behöver också ske en stimulering av utbyggnaden av terapilokaler i anslutning till äldreboenden och det bör finnas arbetsterapeuter eller socioterapeuter att tillgå. Kultur i vården behöver också stärkas liksom att kulturinstitutioner anpassas för ökad tillgänglighet för äldre.

I januari 2001 kom den nya socialtjänstlagen där Vänsterpartiet, Miljöpartiet och Socialdemokraterna bl.a. införde rätten till ett aktivt och meningsfullt liv som äldre. Detta har följts upp av Socialstyrelsen. Enligt Socialstyrelsens kartläggning av hemtjänsten i 23 kommuner under 2002 är de flesta befattningshavare eniga om att den sociala dimensionen är ett stort ansvar för hemtjänsten. Trots det visar Socialstyrelsens kartläggning att detta inte återspeglas i besluten om insatser. Det som prioriteras är de livsnödvändiga insatserna såsom mat och hygien. Det är med all säkerhet en motsvarande situation inom de särskilda boendeformerna, där många äldre fortfarande vittnar om att t.ex. utevistelse under långa perioder inte är möjlig. De sociala och psykologiska behoven är fortsatt eftersatta enligt länsstyrelsernas tillsyn som sammanställts av Socialstyrelsen 2005. Det är anmärkningsvärt mot bakgrund av den gedigna kunskap som finns inom området.

Vänsterpartiet anser att det är en självklar rättighet för de äldre att ha möjlighet till social gemenskap, att vistas ute, att upprätthålla de vanor och intressen som den enskilda haft samt en trygg tillvaro utan stress och oro för om hjälp finns när behoven uppstår. Socialstyrelsen bör få i uppdrag att genomföra en motsvarande kartläggning av rätten till ett aktivt liv som genomförts i hemtjänsten inom de särskilda boendeformerna, samt att därefter återkomma med förslag på åtgärder. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8 Stärkt rättssäkerhet för äldre

Vänsterpartiet har under flera år motionerat om rättssäkerhet för demenssjuka. De som drabbas av demens kan få symtom som innebär att t.ex. fysiska begränsningsåtgärder kan komma ifråga. Det kan vara att förhindra en förvirrad boende eller patient från att ta sig ut, använda grensele i rullstol för den som inte längre minns att hon eller han inte längre kan gå eller uppsättande av sänggrindar för att förhindra fall.

I de flesta fall innebär dessa begränsningar att den demenssjukes autonomi förminskas då sjukdomen omöjliggör ett informerat samtycke. Användandet av fysiska begränsningsåtgärder ställer personalen inför ett etiskt dilemma som kort kan uttryckas i frågan: Ska man göra gott eller ska man göra rätt? Det saknas i dag lagstiftning som reglerar användandet av fysiska begränsningsåtgärder, vilket innebär en rättsosäkerhet för den demenssjuka och anhöriga samt osäkerhet för vårdpersonalen om vilka regler som gäller. I en sådan situation riskeras att fysiska begränsningsåtgärder både under- och överutnyttjas. Socialstyrelsen föreslog regeringen redan 1999 att en utredning skulle tillsättas för att se över gällande lag.

Det finns ett behov av att se över vilka åtgärder som kan vidtas för att finna en så rättssäker och ändamålsenlig reglering som möjligt på området. Den socialdemokratiska regeringen tillkallade därför i februari 2005 en särskild utredare (dir. 2005:11) för att överväga om det finns behov av att införa bestämmelser om skydds- eller tvångsåtgärder inom vården och omsorgen om äldre personer som har nedsatt beslutsförmåga främst till följd av demenssjukdom. Utredaren ska analysera hur en sådan lagstiftning kan bidra till att användningen av tvångsåtgärder minskas. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast den 31 december 2006.

Vänsterpartiet välkomnar därför att regeringen äntligen tagit tag i frågan mer konkret, även om det ledde till ytterligare en utredning, och förutsätter att den nytillträdda regeringen slutför det arbete som den förra har påbörjat på området. Vi utgår ifrån att det blir den sista utredningen i denna fråga och att den borgerliga regeringen lämnar förslag på hur de demenssjukas rättssäkerhet ska garanteras.

Valfrihet och självbestämmande är en viktig del av äldreomsorgen. Och tyvärr kan vi konstatera att detta inte alltid uppfylls. Alliansens förenklade syn på valfrihet om att gamla och sjuka endast ska få välja vårdbolag förskräcker. Vi menar att reell valfrihet inom äldreomsorgen handlar om vardagen och möjlighet att få bestämma över vem som ska ge hjälp, när den ska ges och hur den ska ges. Det bygger på förtroende och kontinuitet och inte på förenklade marknadslösningar. Dessutom innebär inte en privatisering att äldre får ökat självbestämmande eftersom lagen om offentlig upphandling innebär en strikt sekretess som omöjliggör för brukarna själva att kunna delta i det egentliga urvalet.

Valfrihet och självbestämmande i äldreomsorgen handlar inte om att kunna välja vårdföretag utan om att äldre ska kunna påverka insatserna själva mera. Det finns framgångsrika försöksverksamheter bl.a. i vissa stadsdelar i Göte-

Fel! Okänt namn på

borg där det ges möjlighet till flexibilitet av insatser när den äldre själv önskar. De som har hemtjänst bör ges möjlighet att fritt få förfoga över ett antal timmar som den äldre själv kan bestämma hur och när de ska användas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

9 Hälsa- och sjukvård för äldre

Den kommunala sjukvården finns ofta i eller i anslutning till människors hem och vardagsliv på t.ex. äldreboenden, gruppboenden och på besök i människors ordinarie bostad. Här är ett meningsfullt vardagsliv med stort inflytande hos den enskilda människan avgörande och sjukvårdsinsatserna måste anpassas till detta. I och med att hemsjukvården överförs till kommunerna så bör kommunerna också kunna anställa läkare. Detta förslag tas upp i vår motion om hälso- och sjukvård.

10 Stärk möjligheten att få äldreomsorg på sitt modersmål

Allt fler äldre har ett annat modersmål än svenska. Det är äldre som flytt eller invandrat till Sverige eller som tillhör någon av de nationella minoriteterna. För de flesta människor betyder det mycket att kunna kommunicera på det språk som man betraktar som sitt modersmål. Och för äldre som drabbas av kognitiva svårigheter t.ex. demenssjukdom går det senast inlärd språket ofta förlorat. Det är viktigt att det finns möjlighet att få vård och omsorg på sitt modersmål eller i en kulturmiljö som hon eller han känner sig trygg i. Det måste också finnas information om äldres rättigheter och äldreomsorgens utbud på olika språk. Det förebyggande arbetet riktat till äldre invandrade behöver utvecklas. Här är det viktigt att arbeta tillsammans med invandrarorganisationerna som ofta har god kunskap om och god kontakt med den egna gruppens äldre. Uppsökande verksamhet och anhörigstöd måste vara anpassade till äldre invandrades behov. Ett stort behov finns också av fler mötesplatser för umgänge på det egna språket, stöd i att förstå det svenska samhället och glädjen att tillsammans äta hemlandets mat och ta del av hemlandets kultur och högtider.

Kriterier bör utarbetas för vad som ska känneteckna äldreomsorg för äldre tillhörande någon av de nationella minoriteterna. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att upprätta en förteckning för äldreomsorg på annat modersmål än svenska så att tillgång och efterfrågan kan samordnas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 29 oktober 2006

Lars Ohly (v)

Marie Engström (v)

Peter Pedersen (v)

Alice Åström (v)

Wiwi-Anne Johansson (v)

Kent Persson (v)

Eva Olofsson (v)